

УДК 368.029:368.91

Світлична О.С.

кандидат економічних наук,
доцент кафедри фінансового менеджменту та фондового ринку
Одеського національного економічного університету

ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕСТРАХУВАННЯ РИЗИКІВ СТРАХУВАННЯ ЖИТТЯ

PECULIARITIES OF REINSURANCE OF LIFE INSURANCE RISKS

АНОТАЦІЯ

Розглянуто особливості страхування життя, зокрема його накопичувальний та довгостроковий характер, встановлення умовної страхової суми, виходячи з оцінки вартості життя та ймовірності настання страхового випадку тощо, які відображаються на особливостях проведення операцій з перестраховування цих ризиків. Також проведено дослідження особливостей вітчизняного ринку перестраховування ризиків страхування життя. Запропоновано основні напрями вдосконалення перестраховування ризиків страхування життя.

Ключові слова: перестраховування, страхування життя, фінансова стійкість, вартість життя.

АННОТАЦИЯ

Рассмотрены особенности страхования жизни, в том числе его накопительный и долгосрочный характер, установление условной страховой суммы, исходя из оценки стоимости жизни и вероятности наступления страхового случая и т.д., которые отражаются на особенностях проведения операций по перестрахованию данных рисков. Также проведено исследование особенностей отечественного рынка перестрахования рисков страхования жизни. Предложены основные направления совершенствования перестрахования рисков страхования жизни.

Ключевые слова: перестрахование, страхование жизни, финансовая устойчивость, стоимость жизни.

ANNOTATION

The article deals with the peculiarities of life insurance, including its cumulative and long-term nature, the establishment of a conditional insured sum, based on the assessment of the living cost and the probability of the insured event occurrence, etc., which are reflected on the features of reinsurance operations regarding these risks. The features of the domestic market of life reinsurance are also investigated. The main directions of improving the life reinsurance are offered.

Keywords: reinsurance, life insurance, financial stability, cost of living.

Постановка проблеми. Страхування життя є галуззю економіки, яка забезпечує соціальний захист населення і є потужним джерелом інвестицій у економіку країни. Особливої уваги заслуговує питання фінансової стійкості страхових компаній, які займаються страхуванням життя. Однією з найважливіших умов забезпечення фінансової стійкості є перестраховування. Водночас специфіка проведення страхування життя впливає на проведення операцій з перестраховування за цим видом.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретико-методологічні основи перестраховування досліджувались такими вченими, як К.Г. Воблий, В.Д. Базилевич, І.Т. Балабанов, О.Д. Заруба, С.С. Осадець, Т.А. Федорова, Я.П. Шумелда, Р.Т. Юлдашев. Дослідженням теоретико-методологічних та практичних засад страхування життя займалися такі вчені:

В.Д. Базилевич, В.Д. Бігдаш, Н.М. Внукова, О.О. Гаманкова, О.Й. Жабинець, О.М. Залетов, Л.А. Орланюк-Малицька, С.С. Осадець, В.Й. Плиса, Т.А. Федорова, В.В. Фурман, О.А. Шахов, К.В. Шелехов, Я.П. Шумелда, Б.С. Юровський та інші.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Незважаючи на значну розробку теоретичних основ страхування життя, зокрема його видів, порядку укладання і провадження договорів страхування життя, та теоретичних основ перестраховування, зокрема його форм та методів, недостатня увага приділена особливостям укладання договорів перестраховування саме за ризиками страхування життя.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Кожна страхова організація прагне до створення стійкого, збалансованого страхового портфеля, тобто до створення такого портфеля, який складався б з можливо більшої кількості договорів, але з прийнятною для страховика і по можливості однорідною відповідальністю по кожному прийнятому ризику. Ступінь цієї відповідальності повинен відповідати фінансовим можливостям страхової організації, щоб при настанні страхового випадку або низки страхових випадків виплата страхового відшкодування по збитках не відображалася на її фінансовому положенні. Важливу роль водночас виконує перестраховування.

Особливо важливим є перестраховування при наданні страховою компанією послуг зі страхування життя, адже страхування життя покликане забезпечувати фінансову безпеку окремих громадян та їх сімей. Тому на увагу заслуговує вивчення особливостей страхування життя та як вони відбиваються на проведенні операцій з перестраховування.

Виклад основного матеріалу дослідження. Поділ страхування на окремі підгалузі зумовлюється сукупністю ризиків, які вони об'єднують, тривалістю дії договорів страхування, а також порядком накопичення коштів для здійснення страхових виплат. Враховуючи останнє, страхування життя, що характеризується поступовістю такого накопичення протягом дії договору страхування, об'єднує накопичувальні види особистого страхування, а страхування від нещасних випадків і медичне страхування – ризиковані.

Світова страхова практика поділяє страхування життя на страхування капіталів та страхуван-

ня рент. Своєю чергою, страхування капіталів передбачає можливість укласти договори страхування з умовою виплати певної суми при дожитті страхувальника до зазначеного в договорі строку (події) або в разі його смерті. Страхування капіталів передбачає створення нових капіталів. Великим попитом у страхувальників користується змішане страхування життя, згідно з умовами якого передбачається виплата, якщо страхувальник доживе до зазначеного строку (віку) або помре протягом дії договору страхування. Якщо йдеться про рентне страхування, то певна обумовлена договором частка виплачується страхувальникові (застрахованому) у вигляді регулярних періодичних виплат, а загальна сума останніх залежить від тривалості його життя [1].

Страхування життя є підгалуззю особистого страхування. Специфіка страхування життя, як і особистого страхування загалом, полягає в складності оцінки ризику, який приймається на страхування, і встановлення страхової суми за певним договором страхування.

Об'єктами страхування життя є майнові інтереси застрахованої особи, пов'язані з її життям та смертю і направлені на отримання нею (або вигодонабувачем) певного доходу при настанні відповідної страхової події.

Однак об'єкт страхування життя не має вартісної оцінки. Для визначення розміру страхової суми, страхових премій та страхових виплат використовується показник вартості життя, тобто умовна розрахункова економічна величина, що може встановлюватися за допомогою різних методик. Наприклад, у США агентство з охорони навколишнього середовища оцінює людське життя у 7,5 млн. дол. у грошах 2010 року, агентство з охорони здоров'я Великобританії оцінює 1 рік життя в доброму здоров'ї у 29 тис. фунтів стерлінгів, а в Індії економічні оцінки вартості життя для різних політик держави здійснюють з розрахунку 95 тис. дол. [2] Отже, страхова сума при страхуванні життя залежить не від вартісної оцінки, а від побажань та матеріального стану страхувальника, тому встановлюється умовна страхова сума, яка лише наближено відбиває збиток, що його може завдати страховий випадок.

При проведенні страхування життя основними страховими випадками є дожиття до закінчення строку страхування або смерть страхувальника (застрахованого) протягом його дії. Принциповою відмінністю страхування життя від усіх ризикових видів особистого страхування є розрахунок ймовірності настання страхових випадків, що, своєю чергою, вимагає особливих підходів до організації страхового захисту.

Такий страховий ризик, який покривається за договором страхування життя, як смерть застрахованої особи, є невизначеним за часом настання та зростає з плином часу та відповідним збільшенням віку застрахованої особи.

Ризики, які існують під час страхування життя, також пов'язані з невизначеністю трива-

лості життя для кожного окремого застрахованого. Так, коротке життя людини, наприклад, годувальника сім'ї, зумовлює значні проблеми для його дружини й дітей. Тривале життя створює проблему фінансового забезпечення в похилому віці. Страховику важко оцінити ті збитки, які зазнає сім'я страхувальника у разі його передчасної смерті.

Якщо взяти до уваги цей важливий момент, можна досягти еквівалентності у відносинах між страховиком та страхувальником і забезпечити страховикові можливість побудувати міцну фінансову основу своєї діяльності.

Окрім того, слід зазначити, що часткові збитки при страхуванні життя відсутні.

Саме тому для страхування життя характерна умовність під час визначення розміру страхової суми. Така сума, звісно, не відповідає реальним збиткам, які можуть існувати у разі настання страхового випадку.

Зазвичай договори страхування життя укладаються на довгостроковий період. Довгострокове страхування життя, договори за яким можуть, наприклад, бути укладені на 5, на 10 й на 45 років, вимагає від страховика накопичення доволі великих страхових резервів.

Отже, ще однією особливістю страхування життя є нагромаджувальний характер, який необхідний для забезпечення майбутніх виплат, а також викупної суми та інвестиційного доходу. У зв'язку з цим певні науковці розглядають страхування життя як позику, заощадження чи спеціальний договір, тобто взагалі не відносять його до страхування.

Накопичення значних страхових резервів зі страхування життя є потужним джерелом інвестицій, що сприяє стабілізації фінансового стану як страховика, так і держави. Відповідно до вітчизняного законодавства зазначена у договорі страхування життя величина інвестиційного доходу не повинна перевищувати чотирьох відсотків річних. Водночас договором страхування життя обов'язково передбачається збільшення розміру страхової суми та (або) розміру страхових виплат на суми (бонуси), які визначаються страховиком один раз на рік за результатами отриманого інвестиційного доходу від розміщення коштів резервів із страхування життя. Договором страхування життя також може бути передбачено збільшення розміру страхової суми та (або) розміру страхових виплат на суми (бонуси), які визначаються страховиком один раз на рік за іншими фінансовими результатами його діяльності (участь у прибутках страховика). Величина інвестиційного доходу, яка зазначається у договорі страхування, також враховується при обчисленні страхових тарифів за договорами страхування життя.

Всі ці особливості спричиняють вплив при проведенні перестрахування ризиків страхування життя.

Залежно від системи розподілу ризиків між перестрахувальником і перестраховальником всі

договори перестраховання можна розділити на дві основні групи: пропорційні та непропорційні.

Пропорційне перестраховання передбачає, що частка перестраховальника (цесіонарія) в кожному переданому йому ризику визначається за наперед обумовленим співвідношенням (пропорцією) до частки власного утримання перестраховальника (цедента). Основними формами договорів пропорційної перестраховання є такі: квотні; ексцедентні; квотно-ексцедентні.

Непропорційне перестраховання існує, коли передача ризику (цесія) відбувається не в пропорції між цедентом і цесіонарієм, а в межах наперед обумовленої суми. При непропорційному перестрахованні застосовуються два типи договорів: договір ексцедента збитку (XL) і договір ексцедента збитковості (SL).

За договорами квотного перестраховання цедент передає перестраховику пропорційну частину одержаних за даний проміжок часу страхових платежів, залишаючи на своєму рахунку комісійну винагороду (провізію) за передачу ризику, яке було наперед обумовлене при укладенні договору перестраховання.

Перестраховання на базі ексцедента сум припускає передачу перестраховальником обумовленої частини ризиків понад встановлене власне утримання. За договором ексцедентного перестраховання перестраховальник передає в перестраховання ризику понад встановлену суму власного утримання, а перестраховик зобов'язується прийняти в перестраховання ці ризики.

На практиці через особливості страхування життя договори перестраховання життя укладаються, як правило, квотні та на базі ексцедента сум [3]. Водночас ці два різновиди найчастіше поєднуються в один зі встановленням максимального та мінімального ліміту відповідальності страховика. Таке поєднання обумовлене також тим, що при квотному перестрахованні страховик не одержує захисту від ефекту кумуляції ризиків, які пов'язані з одним і тим же страховим випадком. Тому квотні договори нерідко доповнюються ексцедентними з метою досягнення сумісної вигоди цедента і перестраховика чи ж тільки для захисту цедента.

Крім того, страховики можуть мати потребу в перестрахованні для отримання фінансування з метою запровадження нових страхових продуктів для впровадження нового бізнесу. Враховуючи, що довготермінові договори страхування життя, як правило, передбачають значні комісійні винагороди у перший рік дії договору, за допомогою перестраховання можна зменшити ці витрати на аквізицію, оскільки витрати не враховуються при розподілі страхової премії. Ця специфічна риса властива, як правило, перестрахованню життя [4].

Аналітичний аналіз перестраховання страхування життя в Україні виявив, що станом на 30 вересня 2014 р. загальна кількість страхових компаній становила 389, у тому числі СК «non-life» – 331 компаній, СК «life» – 58 компаній

(тобто 15% від загальної кількості). Слід зазначити і на високу концентрацію ринку страхування життя – станом на 30 вересня 2014 р. основну частку валових страхових премій, а саме 92,7% акумулюють лише десять страховиків, що здійснюють страхування життя. Сума отриманих страховиками валових премій з видів страхування, інших, ніж страхування життя, становила 15581,5 млн. грн. (або 91,2% від загальної суми страхових премій), а зі страхування життя – 1500,1 млн. грн. (або 8,8% від загальної суми страхових премій) [5].

В Україні страхові компанії можуть приймати в перестраховання ризику лише з тих видів страхування, на здійснення яких була отримана ліцензія. Водночас страхова компанія, яка здійснює страхування життя, не може займатися ризиковими видами страхування і навпаки. Отже, в Україні не існує професійної компанії, яка займається тільки перестраховальною діяльністю.

Національні страховики, котрі займаються страхуванням життя, мають досить малу місткість для покриття ризиків, за якими вони несуть відповідальність. Про це свідчить розрахунок місткості по утриманню крупних ризиків відповідно до встановленого нормативу. Так, відповідно до статті 30 Закону України «Про страхування», якщо страхова сума за окремим предметом договору страхування перевищує 10 відсотків суми сплаченого статутного капіталу і сформованих вільних резервів та страхових резервів, страховик зобов'язаний укласти договір перестраховання [6]. Так, станом на 30 вересня 2014 р. 4819,2 млн. грн. становлять резерви зі страхування життя, 1910,3 млн. грн. становить обсяг статутного капіталу, що сукупно складає 6729,5 млн. грн.

Також доцільно було б організувати надійну систему перестраховання ризиків при накопиченні необхідних страхових ресурсів в Україні. Ще у 2010 р. Національна комісія з регулювання ринків фінансових послуг України готувала концепцію державної перестраховальної компанії, яка зможе приймати на себе значну частину ризиків українських страховиків. Однак така компанія і досі не створена. Водночас слід зауважити, що важливим моментом для страхової компанії є встановлення розміру власного утримання відповідного розміру ризику, який передається в перестраховання. Вирішення цієї проблеми дозволить страховикам зменшувати витрати на перестраховання і збільшувати прибуток.

Слід зазначити, що ліквідна частина, а саме грошові кошти на поточних рахунках та готівка в касі, у структурі розміщення коштів страхових резервів зі страхування життя станом на 30 вересня 2014 р. становить лише 3,7%, що на 1,3 п.п. менше ніж станом на 30 вересня 2013 р.

Як свідчать статистичні дані, наведені у таблиці 1, на ринку страхування життя переважають операції з вихідного перестраховання, а вхідне перестраховання незначне, а від нерезидентів взагалі відсутнє, що свідчить про рівень

розвитку ринку перестраховування життя і низьку конкурентоспроможність вітчизняних страхових компаній, що здійснюють страхування життя [5].

Результати проходження договорів перестраховування ризиків страхування життя наведено у таблиці 2. Як свідчать наведені дані, вхідне перестраховування є прибутковим для вітчизняних перестраховиків, а за вихідним перестраховування більшість договорів укладаються з перестраховиками, які компенсують значну частину виплат (зокрема 56,6% станом на 30 вересня 2014 р.).

Значний вплив на обсяги перестраховування, зокрема ризиків страхування життя, становить діюча система оподаткування. Оподаткування страхової діяльності в Україні з 1 січня 2015 року здійснюється шляхом справляння податку на прибуток у розмірі 18% і податку на дохід у розмірі 3% за договорами страхування від об'єкта оподаткування [7].

У відношенні перестраховування закон передбачає, що у межах договорів страхування ризиків за межами України, за якими страхові виплати здійснюються на користь нерезидентів, застосовується оподаткування за ставкою 4%, водночас податок сплачується з власних коштів страховика.

Крім того, нульове оподаткування застосовується при укладанні договорів страхування або перестраховування ризиків безпосередньо із страховиками та перестраховиками-нерезидентами, рейтинг фінансової надійності (стійкості) яких відповідає вимогам Нацкомфінпослуг (зокрема через або за посередництвом перестрахових

брокерів, які в певному регулятором порядку підтверджують, що перестраховування здійснено у перестраховика з належним рейтингом фінансової надійності). В інших випадках оподаткування здійснюється за ставкою 12% таких платежів (виплат).

Висновки. Враховуючи наведене, можна зробити такі висновки та запропонувати:

- запровадження ліцензування перестраховальної діяльності та створення професійних компаній, для яких перестраховальні операції виступатимуть основним видом діяльності;

- за допомогою вдосконалення законодавства, зокрема податкового, стимулювання з боку державних органів ефективного використання перестраховування з метою забезпечення фінансової стійкості страховиків та запобігання використанню цього інструменту для незаконних дій,

- розвиток вхідного перестраховування ризиків страхування життя в Україні, адже це один з напрямків залучення коштів в економіку держави;

- підвищення законодавчих вимог до якості, видів та структури активів, з яких формуються страхові резерви зі страхування життя для поліпшення їх якості та ліквідності;

- створення навчальних центрів з підготовки та покращення знань працівників страхових компаній, які займаються перестраховуванням ризиків, зокрема страхування життя;

- створення єдиної інформаційної бази з метою зниження фінансових шахрайств у сфері перестраховування, забезпечення «відкритості» страхового бізнесу.

Таблиця 1

Аналіз вхідного і вихідного перестраховування ризиків страхування життя за обсягом надходження страхових премій за 2010 – 9 міс. 2014 рр., млн. грн.

Показник	Роки				
	2010	2011	2012	2013	9 міс. 2014
1. Валові страхові премії	906,5	1346,4	1809,5	2476,7	1500,1
1.1. У т.ч. отримані від перестраховувальників:					
– резидентів	0,52	0,08	0,07	0,16	0,08
– нерезидентів	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
2. Частки страхових платежів (премій, внесків), що сплачуються перестраховикам	39,1	38,3	41,9	37,5	33,3
2.1. У т.ч. нерезидентам	38,6	38,2	41,8	37,4	33,2

Таблиця 2

Аналіз ефективності перестраховування ризиків страхування життя за 2010 – 9 міс. 2014 рр.

Показник	Роки				
	2010	2011	2012	2013	9 міс. 2014
1. Страхові виплати, млн. грн.	52,6	70,6	82,1	149,2	147,1
1.1. У т.ч. перестраховувальникам	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
2. Частки страхових виплат, що отримуються від перестраховиків, млн. грн.	5,8	6,4	9,4	14,9	18,8
2.1. У т.ч. нерезидентів	5,8	6,4	9,4	14,9	18,8
4. Рівень страхових виплат, %	5,8	5,2	4,5	6,0	9,8
5. Рівень страхових виплат за вхідним перестраховуванням, %	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
6. Рівень виплат за вихідним перестраховуванням, %	14,8	16,7	22,4	39,7	56,5
6.1. У т.ч. з нерезидентами	15,0	16,8	22,5	39,8	56,6

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Вовчак О.Д. Страхова справа: підручник / О.Д. Вовчак. – К.: Знання, 2011. – 391 с.
2. Пенцак Є. Як розрахувати вартість життя? / Є. Пенцак [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://innovations.com.ua/ua/articles/op-manage/18995/yak-rozrahuvati-vartist-zhittya>.
3. Комадовська В. Практичні аспекти перестраховання життя / В. Комадовська // Страхова справа. – 2005. – № 1 (17) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://forinsurer.com/public/07/01/24/2788>.
4. Комадовська В. Необхідність здійснення перестраховальних операцій та управління ними при страхуванні життя / В. Комадовська // Ринок цінних паперів України. Вісник Державної комісії з цінних паперів та фондового ринку. – 2011. – № 3–4. – С. 9–14 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/rcpu_2011_3-4_3.pdf.
5. Офіційний сайт Національної комісії з регулювання ринків фінансових послуг України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.nfp.gov.ua>.
6. Про страхування: Закон України від 7 березня 1996 р. № 85/96-ВР [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://rada.gov.ua/>.
7. В Украине с 1 января введен налог на прибыль от страховой деятельности и сохранен налог на доход от нее [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://news.finance.ua/ru/news/~/341918>.